

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-244-2-2-11>

Макаренко О. Ю.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри правоохоронної діяльності
та поліцейстики факультету № 1
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна*

НЕЕФЕКТИВНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННИЙ ВИДОБУТОК КОРИСНИХ КОПАЛИН, ЯК МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ВЛАСНОСТІ НАРОДУ УКРАЇНИ

Кримінальне право, як и будь яка галузь, потребує постійних змін, змін які будуть відповідати сьогоденню та дозволяти галузі функціонувати ефективно, регулюючи відповідні суспільні відносини. Звісно, на сьогоднішній день ми можемо визначити величезну кількість недоліків і прогалин кримінального законодавства, і значну кількість діянь, які або мають бути криміналізовані, або вже є такими, але через неефективність законодавства, особи які займаються незаконною діяльністю не притягаються до відповідальності. Також однозначного удосконалення потребують окремі склади злочинів, із обов'язковим врахуванням судової практики та викликів сьогодення.

Проте, проблема відсутності ефективного інституту кримінальної відповідальності за незаконний видобуток корисних копалин, на сьогоднішній день є однією із основних, оскільки саме ігноруючи відповідну проблему, ми не тільки стимулюємо розвиток організованої злочинності, збільшення корупційних зав'язків між злочинцями та правоохоронцями а також представниками влади, але і фактично дозволяємо наносити навколишньому природному середовищу непоправну шкоду, позбавляємо бюджети різного рівня коштів, а громаді, можливість впроваджувати реформи та позитивні зміни в своє життя.

Саме враховуючи викладене та на підставі аналізу діючого законодавства та судової практики, ми і пропонуємо невідкладно внести зміни в окремі закони, нормативно-правові акти, що в свою чергу надасть можливість створення дійсно ефективного

механізму кримінальної відповідальності за незаконній видобуток корисних копалин відкритим способом.

Вступ

Дослідження криміналізації посягань, пов'язаних з незаконним видобутком корисних копалин загальнодержавного значення, результати якого мають самостійне значення як для законотворчої, так і правозастосовної діяльності на сьогоднішній день є вкрай актуальним для незалежної України. Саме якісні, фахові та обґрунтовані дослідження, з одного боку можуть дійсно сформулювати наявну в країні проблему, з іншого, допомогти її вирішити шляхом внесення змін до діючого законодавства.

Доцільно зазначити, що незаконний видобуток здійснюється і відносно корисних копалин місцевого значення, проте враховуючи важливість та рівень негативних наслідків, ці проблемні питання є менш важливими ніж тема що розглядається.

Разом із тим, проблема ефективного використання надр має комплексний характер, і задля всебічного і повного врегулювання правовідносин у галузі надрокористування, потрібно здійснити суттєві зміни в різних галузях права, вдосконалити ефективність роботи органів державної влади і місцевого самоврядування, правоохоронних та судових органів. Також треба розуміти, що законотворці, що не мають профільної гірничої освіти, а в певних випадках і юридичної, при прийнятті відповідних законів (підзаконних нормативно-правових актів), мають розуміти та враховувати специфіку безпосередньо видобутку надр відкритим та підземним способом. Саме розуміння специфіки видобутку, а також розуміння специфіки незаконного видобутку, продажу та приховування слідів злочину, може дійсно допомогти ефективно вдосконалити діюче законодавство. Проте не менш важливо і розуміти інший бік надровикористання, технічні особливості, особливості переробки (збагачення) корисних копалин, питання наповнення та використання бюджетів різного рівня, окремі аспекти трудового та цивільного права. Тільки розуміючи і усвідомлюючи весь ланцюг в питаннях надровикористання, від виникнення ідеї видобутку до реалізації видобутого, можливо визначити слабкі місця в інституті кримінального захисту корисних копалин, викоринити їх та вдосконалити систему.

Окрім того, необхідно усвідомити, що питання правового врегулювання надровикористання в Україні недостатньо досліджено і не ефективно врегульовано з точки зору діючого законодавства. Так, окремі проблемні питання майже не досліджені або досліджені і врегульовані вкрай поверхнево (транскордонні родовища, питання врегулювання видобутку вуглеводнів, в тому числі сланцевого газу, латентність екологічних злочинів, специфіка розслідування окремих злочинів, питання землі та надрокористування). Окремі правові кафедри, навіть в провідних ВНЗ України, вже як декілька років не набирають в достатній кількості абітурієнтів на магістерські програми та в аспірантуру (за спеціальністю 12.00.06 «Аграрне право; земельне право; екологічне право; природноресурсове право»). Що в свою чергу підтверджує падіння інтересу майбутніх фахівців до відповідного правового напрямку.

І хоча дослідження проблемних питань притягнення до відповідальності за незаконний видобуток корисних копалин в цій роботі проводилося шляхом вивчення і аналізу нормативно-правової бази України, теоретичних досліджень вчених у відповідних областях, аналізу судової практики (на прикладі окремих вироків) з питань притягнення осіб до кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 240 Кримінального кодексу України, а також з використанням системи спеціальних підходів і методів, а саме формально-логічного, логіко-нормативного, методу системного аналізу, на сьогоднішній день, авторський колектив вважає проблему необхідності внесення змін у відповідне кримінальне законодавство, надактуально. Саме фахові та невідкладні зміни можуть дати країні час вдосконалити інші галузі та механізми, що окрім іншого нанесе не тільки суттєвий удар по організованій злочинності, корупції, але і в довгостроковій перспективі дозволить створити міцний фундамент для створення або розвитку вже існуючих промислових (бізнес) напрямків.

Такий фундамент вже є вкрай потрібним, оскільки в достатньо успішній формі продовжується реформа земельної галузі (в тому числі пов'язана з відкриттям ринку землі), та вдосконалення екологічного законодавства в частині функціонування Державної екологічної інспекції України ефективність роботи якої хоч не суттєво, але покращується.

1. Загальна характеристика проблеми притягнення до відповідальності осіб, що здійснюють видобуток корисних копалин відкритим способом без належних правових підстав

У досліджуваній роботі, авторським складом виявлено окремі проблеми, що виникають при формуванні кримінально-правової заборони досліджуваних кримінальних практик на законодавчому рівні, в тому числі невідповідність криміналізації незаконного видобутку корисних копалин ступеню тяжкості негативних правових наслідків таких діянь. Що в свою чергу впливає на значну кількість правовідносин в країні, з одного боку стимулюючи такі негативні явища як корупція та організована злочинність, а з іншого обезкровлюючи бюджети різних рівнів, позбавляючи громади можливості реалізовувати реформи на місцях а представників бізнесу, розвиватись, створюючи нові робочі місця.

В науковій роботі проаналізовано проблемні питання притягнення до відповідальності за незаконний видобуток корисних копалин за ч. 2 ст. 240 Кримінального кодексу України «Порушення встановлених правил використання надр, якщо це створило загрозу для життя, здоров'я людей або довкілля, так само незаконний видобуток корисних копалин загальнодержавного значення». Авторській колектив вважає, що такий зріз є показовим, оскільки дозволяє дуже відносно зрозуміти або припустити рівень відповідної проблематики в абсолютно різних промислових регіонах. Додатково, ми просимо колег науковців врахувати, що відповідні природоресурсні або екологічні злочини мають свою специфіку відповідно до регіону. І цілком очевидним є той факт, що як за кількісними так і за якісними або видовими ознаками, криміногенна картина за відповідними злочинами буде абсолютно різною в східних, центральних та західних областях.

Як яскравий приклад, можна розглянути питання незаконного видобутку бурштину. Це надзвичайно глобальна проблема для окремих регіонів України, яка має невідворотні екологічні наслідки, проблема, яку можна було як мінімум частково вирішити прийняттям спеціального закону. Більше того, проект такого закону був ще декілька років тому підготовлений, та нажаль не отримав ні підтримки і достатнього лобювання для його прийняття.

Саме тому, як певну відправну точку було обрано промислову, Дніпропетровську область та власне сам Криворізький район та Кривий Ріг, як адміністративно-територіальні одиниці, на території яких відбувається суттєвий видобуток надр, діє значна кількість великих гірничо-збагачувальних підприємств. Враховуючи кількість, видові різновиди корисних копалин, площу та кількість населення, а також кількість та потужність промислових підприємств що займаються видобутком корисних копалин, цілком виправданим є факт проведення аналогії між Кривим Рогом (Криворізьким районом) та подібними промисловими регіонами, що в свою чергу тільки підтверджує масштаби проблеми та рівень ймовірних негативних наслідків.

Звісно, для підтвердження такої теорії потрібно буде провести додаткові дослідження, також проаналізувати судову практику наприклад по окремим районам Запорізької області, Полтавської та Харківської області (по окремим видам корисних копалин).

Власне через такий формат дослідження, авторський колектив і зміг обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення чинного кримінального законодавства та практики його застосування правоохоронними органами України у сфері протидії незаконному видобутку корисних копалин загальнодержавного значення, органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади, які в ідеалі мають співпрацювати задля максимально ефективної роботи всіх гілок влади, правоохоронних та судових органів.

Досліджуючи роботу досліджено норми, що встановлюють відповідальність за незаконний видобуток корисних копалин, а також судову практику правозастосування вказаних норм нами було зроблено висновок, що незаконний видобуток корисних копалин загальнодержавного значення на сьогоднішній день фактично залишається безкарним, а наявні вироки судів, тільки підтверджують неефективність відповідного інституту, застарілість системи на загальність внесення невідкладних змін як в кримінальний кодекс України, так і кримінально-процесуальний кодекс України, інші нормативно-правові акти.

Топ-то ми з одного боку маємо встановлений та неоспорюваний факт про важливість надр для України, а відтак погоджуємось із необхідністю створення чіткого та ефективного механізму не тільки використання надр, але і механізму

притягнення до відповідальності за порушення надрового законодавства та інші природоресурсні та екологічні кримінальні правопорушення, а з іншого боку, є факт про фактичну недієвість правового механізму притягнення до кримінальної відповідальності за вказані злочини. Оскільки не дивлячись на невелику кількість вироків, що винесені за вказаною кваліфікацією, факт відсутності їх оскарження (що підтверджує прийнятність вироку для засудженого), відсутність вироків за вказаною кваліфікацією по організованим злочинним угрупованням (в тому числі тих, в складі яких діяли представники органів місцевого самоврядування, влади чи правоохоронних органів), вважаємо викладений вище факт, беззаперечним.

Авторська позиція полягає в тому, що саме сьогодні, як ніколи є доцільним вдосконалення норми кримінального законодавства, що передбачає відповідальність за відповідне діяння, з більш чітким формулюванням диспозиції і розширення і посилення санкції за ч. 2 ст. 240 Кримінального кодексу України. Необхідно розширити коло суб'єктів за вказаною статтею, з огляду на залучення широкого кола осіб як безпосередньо в процес незаконного видобутку корисних копалин, так і в подальшому транспортуванні, переробці (збагаченні), реалізації.

Враховуючи норми діючого законодавства, ми маємо пам'ятати, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, що знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією [1].

Разом з тим, додаткової уваги заслуговує земельне питання, так наприклад враховуючи окремі реформи, що зараз реалізуються в Україні, створення ОТГ (об'єднаних територіальних громад), виникають нові конфліктні ситуації. Так наприклад окремі міністерства, не поспішають передавати у власність новостворених ОТГ землі сільськогосподарського призначення, та продовжують їх використовувати самостійно, або передавати в оренду на достатньо сумнівних умовах.

Повертаючись до проблематики притягнення до кримінальної відповідальності за незаконний видобуток корисних копалин,

треба зазначити, що територія сучасної України багата значною кількістю і різновидом корисних копалин, а виходячи з їх різновидів та розміщення, як ми писали раніше, в різних регіонах держави, відповідні екологічні правопорушення та злочини, мають і певну фактичну, правову, географічну специфіку і відповідні наслідки скоєння таких правопорушень та злочинів. Так незаконна вирубка лісу (злочини в сфері лісокористування) як і незаконний видобуток бурштину, більш характерна для західних областей, центральна і східна частина, в більшій мірі відчувають на собі інші екологічні злочини, пов'язані з незаконним видобутком корисних копалин підземним і відкритим способом, злочини, пов'язані з незаконним видобутком вуглеводнів (відповідна діяльність з видобутку присутня в Харківській, Полтавській областях та переважно здійснюється державними компаніями), забрудненням земель, водних ресурсів та атмосферного повітря.

Проблемні питання землекористування взагалі є окремою темою для дослідження, як в галузі врегулювання ринку землі, так і в розрізі питань землекористування, пов'язаних із видобутком корисних копалин відкритим способом, що, як вже зазначалось, характерно для промислових областей центральної та східної України, а також півдня та Автономної Республіки Крим. Звісно, на сьогоднішній день ми не володіємо ситуацією стосовно кількості незаконно видобутих корисних копалин (в тому числі і вуглеводнів) на території АРК Крим, частині Донецької та Луганської областей (де окрім іншого є значні поклади сланцевого газу), але навіть аналіз відповідної судової практики тільки по промислому Криворізькому району, дозволяє зрозуміти про негативні тенденції і неефективність відповідного інституту кримінальної відповідальності. Окрім того, враховуючи фаховість та об'єктивність дослідження, варто зазначити, що як через латентність вказаної групи злочинів, так і через інші об'єктивні чинники, ми не володіємо і не можемо володіти інформацією відносно кількості незаконно видобутих корисних копалин і на території Кривого Рогу (Криворізького району) та інших областей. А ще більш цікавим є і той факт, що ми з вами не можемо встановити рівень збитків та екологічної шкоди і по тим фактам незаконного видобутку корисних копалин навіть по тим провадженням, по яким досудове слідство завершено, справи судами розглянуті та обвинувальні висновки

набрали законної сили (вироки винесені за незначний обсяг видобутку корисних копалин, та не відображають загальний об'єму незаконного видобутку корисних копалин по окремим родовищам).

Окрім іншого, на сьогоднішній день в Україні повністю відсутня будь-яка статистика відносно латентності екологічних злочинів, об'ємів незаконно видобутих корисних копалин, а відтак, і інформація відносно економічних втрат бюджетів різного рівня, відомості про скорочені чи не відкриті робочі місця, а також і відомості про кількість загиблих під час незаконного видобутку корисних копалин осіб, аналіз економічних та правових наслідків для окремих регіонів та країни, інформація по тимчасово окупованим територіям Донецької та Луганської областей, а також Автономної Республіки Крим. А враховуючи вкрай негативні екологічні наслідки та 100% незаконний видобуток корисних копалин на території Автономної Республіки Крим, рівень як прямих втрат бюджетів різного рівня, так і необхідність витрат на усунення екологічної шкоди (або мінімізації її шкоди), вдасться встановити тільки після поновлення законного контролю над вказаною територією.

І хоча окремих науковців цікавить питання латентності злочинів, латентність екологічних злочинів мало досліджена, дисертаційні дослідження за останні десять років не захищались, наукові розробки у відповідному напрямку не публікуються за окремим виключенням. Хоча латентність різних категорій злочинів є вкрай складною проблемою і надзвичайно цікавим науковим напрямком.

Доцільно звернути увагу і на той факт, що докорінно змінилась і система підготовки фахівців як екологічного, технічного напрямків, так і власне правоохоронців, не однозначні відгуки отримує і існуюча система підготовки фахівців у галузі превенції (дільничні) та патрульної поліції (які за діючим законодавством взагалі не зобов'язані мати юридичну освіту), реформа органів прокуратури окрім позитивних тенденцій, призвела до суттєвого відтоку кадрів, і не дивлячись на вельми суттєву (в порівнянні із помічниками та секретарями судів) заробітну плату, на сьогоднішній день, майже у всіх прокуратурах України відчувається проблема браку кадрів.

Залишаються невирішеними проблемні питання підготовки фахових слідчих з розслідування злочинів відповідного напрямку

та підготовки ефективних управлінців та фахівців органів місцевого самоврядування, метою діяльності яких є робота по наданню адміністративних послуг з питань оформлення земельних ділянок та погоджень, необхідних для здійснення видобутку корисних копалин. Так наприклад по місту Кривому Розі промислові підприємства, або просто товариства з обмеженою відповідальністю, які мають у власності нерухомість, майже ніколи не можуть оформити земельні ділянки за термін менше 1.2-1.5 роки, а при реалізації своїх прав на отримання земельної ділянки в розрізі питання надрокористування, строки оформлення можуть бути значно довгими або навіть не мати кінцевого терміну.

Майже знищені або перебувають вкрай у незадовільному матеріально-технічному стані, з недостатнім якісно кадровим забезпеченням, органи державної влади, покликані врегульовувати відповідні суспільні відносини та надавати допомогу по збиранню доказової бази та припиненню протизаконних дій надрокористувачами (наприклад, Державна служба України з питань праці).

Враховуючи загальне падіння економіки, негативні наслідки світової пандемії Covid-19, недофінансування бюджетів різного рівня, і, в першу чергу, – місцевих, збільшення витрат на медицину, наявність прогалин в законодавстві, які фактично дозволяють безкарно видобувати корисні копалини (в тому числі загальнодержавного значення), є неприпустимим та таким, що призводить до розбалансування і створення передумов для знищення інститутів держави. Але ті ж підстави, стимулюють незаконний видобуток корисних копалин, що в багатьох випадках відбувається за сприяння або як мінімум мовчазної згоди представників органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів, що свідчить про розвиток інститутів організованої злочинності та збільшення корупційних ризиків.

Разом з тим, варто зазначити, що в площині наукових досліджень з вказаних вище питань, ми маємо достатньо потужні наукові школи. Науковими дослідженнями відповідної тематики з точки зору екологічного (природо-ресурсного) права, займалися такі науковці, як Г. І. Балюк, Л. О. Бондар, Н. С. Гавриш, Р. С. Кірін, Ю. С. Шемшученко, І. М. Козьяков, М. В. Краснова. Проблематику якості роботи правоохоронних органів, в ході розслідування екологічних злочинів вивчали О. М. Бандурка,

В. П. Бахіна, А. Ф. Волобуєва, В. Г. Гончаренко, В. А. Журавель, О. А. Кириченко, Н. І. Клименко, О. Н. Колесниченко, В. О. Коновалова, І. І. Котюк, В. К. Лисиченко, окремі види екологічних злочинів досліджували В. В. Єгошина, Ю. Г. Корухова, А. Є. Меркурісова, А. П. Резван, М. В. Свєрдюкова, М. О. Селіванова.

Питання правових та організаційних аспектів підвищення рівня екологічної безпеки суб'єктами надрокористування, моніторингу геологічного середовища і мінеральних ресурсів України [2], юридичної відповідальності взагалі, вдосконалення адміністративної та кримінальної відповідальності за незаконний видобуток корисних копалин, вдосконалення процесуальних механізмів використання правових норм [3; 4], латентності екологічних злочинів, раніше вивчалися і авторами наданого дослідження та представниками різних наукових течій, що підтверджує актуальність та багатогранність теми в умовах сьогодення, що додатково підтверджується дослідженнями у відповідних галузевих напрямках, з врахуванням специфіки конкретних корисних копалин [5].

Доцільно також зазначити, що вказаній тематиці присвячена значна кількість робіт науковців, які, до речі, разом з проблемними питаннями незаконного видобутку корисних копалин, розглядають злочини в галузі земельних відносин, корупційні злочини, пов'язані із заволодінням природними об'єктами (лісами, землями, корисними копалинами), питання екологічної політики та екологічного права, з його впливом на інші галузі, забезпечення екологічної безпеки в Європейському Союзі [6; 7]. Окремий пласт наукових досліджень присвячений тематиці вдосконалення природоресурсного законодавства, захисту та поліпшення природних ресурсів [8; 9], а також врегулюванню екологічних відносин за допомогою інститутів цивільного права, що, за думкою окремих науковців, та завдяки застосуванню такого механізму, як «договір», має мінімізувати участь держави в окремих правовідносинах.

Відтак, проблеми, що пов'язані з використанням природних ресурсів, в тому числі їх видобутком, знаходять свій прояв абсолютно в різних правовідносинах. Діяльність як законослухняних надрокористувачів, так і тих осіб, що здійснюють видобуток корисних копалин нелегально, або маючи спеціальний дозвіл (чи іншу дозвільну документацію), але здійснюючи видобуток в більших обсягах або скоюючи інші правопорушення,

має вплив не тільки на суспільні відносини в правоохоронній галузі, але і в галузі економіки, будівництва та існування інститутів державної влади, місцевого самоврядування, екології, гірничої справи, а значить потребує і своєрідного інтелектуального врегулювання, що має враховувати та вирішувати технічні, екологічні і, звісно, правові проблеми.

2. Визначення пріоритетних напрямків вдосконалення кримінального законодавства як ефективного регулятора відповідних правовідносин

Авторський колектив вважає за необхідне зазначити, що метою регулювання будь-яких суспільних відносин, в тому числі пов'язаних з видобутком корисних копалин, є дотримання вимог екологічного законодавства (інших правових норм, що регулюють трудові, господарські та цивільні відносини), побудова злагодженої системи, в якій за допомогою певних регуляторів (норм права) будуть впорядковані взаємовідносини між різними суб'єктами [10], в тому числі з метою недопущення спричинення шкоди як приватним, так і публічним інтересам.

Регулювання відносин, пов'язаних з правомірним використанням природних ресурсів (в тому числі видобутком корисних копалин) шляхом прийняття нормативно-правових актів певного спрямування, створення та діяльності відповідних органів, які мають забезпечити реалізацію державної та місцевої або галузевої політики, не буде ефективним без реалізації захисного механізму, тобто реального і діючого механізму притягнення до відповідальності правопорушників, несумлінних надкористувачів, створення діючого превентивного ефекту, з метою зменшення кількості осіб, бажаних порушити вимоги законодавства в галузі надкористування через посилення і гарантування неминучості реального покарання, притягнення відповідальності посадовців та представників правоохоронних органів, які в багатьох випадках є співучасниками відповідних злочинів. Окрім того, аналізуючи практику діяльності новостворених ОТГ, значна частина фахівців в галузі права, вважає за необхідне розроблення правового механізму відсторонення від посади (влади) тих голів ОТГ, які за результатами роботи «-2.5 років виявили неспроможність до вирішення проблем громади, та введення більш дієвого, кризового керування, що в свою чергу не передбачено діючим

законодавством, і може призвести до обвинувачень в узурпації влади, але може бути рятівним колом для тих громад, де до влади прийшли місцеві «феодали», які сприймають ОТГ як власний бізнес з єдиною митою, швидкого вимивання коштів з бюджету громади до власного.

Разом із тим, повертаючись до теми дослідження, як найбільш суттєвий критерій, що підтверджую викладені нами думки, ми обрали саме судову практику. Так при здійсненні наданого наукового дослідження, авторами було визначено період для аналізу вироків, що виносились Криворізьким районним судом Дніпропетровської області в кількості п'ятнадцяти років, а саме: з 2005 по 2020 роки, з аналізом переданих та розглянутих у Криворізькому районному суді Дніпропетровської області кримінальних справ з кваліфікацією за ч. 2. ст. 240 Кримінального кодексу України «Порушення встановлених правил використання надр, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей або довкілля, а також незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення».

Виходячи з диспозиції зазначеної статті, представляється можливим зробити глибокий аналіз скоєних екологічних злочинів у промислових регіонах України і ефективності державної політики як в цілому в питаннях забезпечення права громадян на безпечне навколишнє природне середовище, так і, зокрема, отримавши реальну картину ефективності боротьби зі злочинністю в окремо взятому промисловому регіоні міста Кривого Рогу (яке на сьогоднішній день є одним із найпотужніших промислових центрів України, з більш ніж суттєвими відрахуваннями до бюджетів різного рівня).

В результаті аналізу всіх розглянутих в Криворізькому районному суді Дніпропетровської області кримінальних справ за період з 2005 по 2020 роки за допомогою інформації з Єдиного державного реєстру судових рішень вдалося встановити, що існування реального механізму притягнення до відповідальності осіб, що незаконно видобувають корисні копалини, видається більш, ніж сумнівним, а можливість визначити кількість незаконно видобутих корисних копалин, збитки для держави та окремих галузей економіки взагалі відсутня через відсутність будь-яких державних механізмів обліку всіх корисних копалин. Навіть облік такого природного об'єкту як земля з її поділом на окремі категорії є проблематичним. Так в Криворізькому районі,

за всі роки незалежності була тільки одна кримінальна справа, внаслідок розслідування якої, вдалось документально підтвердити реальні збитки завдані державі, оцінити у конкретній вазі (площі) кількість незаконно видобутих корисних копалин, а саме піску, каолінової глини, та площу знищеного родючого ґрунту землі. Правоохоронним органам та складу суду, який розглядав одне з кримінальних проваджень вдалось отримати відповідну інформацію тільки через те, що підприємство яке раніше розробляло одне з родовищ корисних копалин на підставі ліцензії на дослідно-промислово розробку родовища корисних копалин, зберегло первісну документацію технічного характеру, та добровільно, за власний кошт провело додаткові дослідження (вже не розробляючи вказане родовище) та надало слідству відповідні відомості.

Досліджуючи викладену вище тему, ми маємо також усвідомлювати, що питання наявності чи відсутності порушень норм чинного законодавства великими надрокористувачами, що здійснюють свою діяльність в межах Кривого Рогу взагалі не було досліджено в межах наданої роботи, оскільки гірничовидобувні комбінати мають спеціальні дозволи на видобуток корисних копалин, і навіть у разі наявності певних порушень, їх надзвичайно складно встановити та зафіксувати (в тому числі через існуючий пропускний режим таких підприємств). В такому випадку, наявність правопорушень може бути встановлена в інший спосіб (шляхом аналізу первинної документації при перевірці факту сплати податків в повному обсязі), і кваліфікація діянь буде відбуватись за іншими статтями. Але фактично це дуже складно і майже не відбувається через як об'єктивні так і суб'єктивні чинники.

Загалом, аналізуючи проблему притягнення до кримінальної відповідальності за незаконний видобуток корисних копалин, ефективність такого інституту, ми маємо здійснити дослідження криміналізації посягань, пов'язаних з незаконним видобутком корисних копалин загальнодержавного значення, результати чого мають значення як для законотворчої так і для правозастосовної діяльності, з врахуванням судової практики за кримінальними провадженнями, розглянутими Криворізьким районним судом Дніпропетровської області, з наданням рекомендацій для вдосконалення діючого законодавства,

реально підтвердивши наші думки та обґрунтувавши доцільність внесення змін в діюче законодавство.

Для здійснення фахового дослідження з викладених вище проблемних питань, ми вважаємо за необхідне:

- Здійснити комплексний аналіз ефективності реалізації механізму притягнення до кримінальної відповідальності за незаконний видобуток корисних копалин загальнодержавного значення на підставі наявної судової практики;

- Здійснити аналіз нормативно-правової бази, що застосовується на сьогоднішній день при притягненні до відповідальності за незаконний видобуток корисних копалин загальнодержавного значення;

- На основі проведеного аналізу запропонувати зрозумілі та ефективні зміни до вже існуючого законодавства, з метою покращення ефективності притягнення до відповідальності осіб за незаконний видобуток корисних копалин, що має призвести до зменшення (мінімізації) спричинених державі та навколишньому середовищу шкоди.

Звісно, при здійсненні дослідження проблемних питань притягнення до відповідальності за незаконний видобуток корисних копалин загальнодержавного значення доцільно проводити шляхом вивчення та аналізу:

- нормативно-правової бази України;
- теоретичних досліджень науковців у відповідних галузях;
- аналізу судової практики (на прикладі аналізу вироків за справами, розглянутими Криворізьким районним судом Дніпропетровської області за останні 15 років) з питань притягнення осіб до кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 240 Кримінального кодексу України «Порушення встановлених правил використання надр, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля, а також незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення».

3. Судова практика розгляду окремих справ, як маркер неефективності кримінального законодавства

Найбільш розповсюдженими правопорушеннями у галузі екологічної безпеки є недотримання екологічних нормативів, правил та приписів. Відповідні порушення норм екологічної безпеки створюють умови для виникнення екологічного ризику та, як наслідок, виникнення реально існуючої небезпеки для

життя та здоров'я громадян та навколишнього природного середовища. Правопорушення у сфері екологічної безпеки, фактично є різновидом екологічних правопорушень, які можуть виникати при здійсненні порушень нормативів екологічної безпеки в процесі здійснення різних видів господарської діяльності. З врахуванням ступеня суспільної небезпеки, такі правопорушення можуть поділятися на проступки та злочини, а згідно з видами екологічних порушень, винні особи можуть бути притягнені до дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності [11].

На сьогоднішній день осіб, що здійснюють незаконний видобуток корисних копалин, притягають до кримінальної відповідальності за статтю 240 Кримінального кодексу України «Порушення правил охорони або використання надр» [12]. Разом з тим, найбільш цікавою на наш погляд є саме частина друга зазначеної статті, відповідно до якої до відповідальності можуть притягатись особи за «порушення встановлених правил використання надр, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля, а також незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення».

Фактично, передумовою криміналізації зазначеного діяння є відносна поширеність таких протиправних посягань. Проте у випадку, якщо ми проаналізуємо можливу санкцію, то по вказаній ч. 2 ст. 240 Кримінального кодексу України, вона є більш ніж символічною, та представляє собою незначний штраф, або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк. Відтак, реальна превентивна, або виховуюча функція, майже відсутня. В передбаченій Кримінальним кодексом України санкції взагалі відсутній ризик конфіскації знарядь злочину (наприклад, обладнання чи устаткування, транспорту), за допомогою якого видобувались та вивозились корисні копалини, в інших статтях відсутня відповідальність за реалізацію чи придбання незаконно видобутих корисних копалин загальнодержавного значення. Зазначене в загальному підсумку дає підґрунтя, а в достатньо складні економічні часи навіть «стимулює» окремих осіб скоювати нові і нові злочини та спричиняти суттєву шкоду як окремим регіонам (у вигляді недонадходжень грошових коштів до бюджетів), так і країні в цілому.

Саме з огляду на вищевикладене, специфіку здійснення ряду екологічних злочинів, для здійснення наукового дослідження в якості прикладу був обраний Криворізький район Дніпропетровської області (площею 1347 км²), який є самостійною адміністративно-територіальною одиницею, але при цьому нерозривно пов'язаний з промисловим містом Кривий Ріг, на території якого діє п'ять великих промислових підприємств (Центральний, Північний, Південний, Інгулецький гірничо-збагачувальні комбінати, «АрселорМіттал Кривий Ріг»). Дані підприємства фактично здійснюють свою діяльність як в самому Кривому Розі, так і на землях навколо нього, а саме в Криворізькому районі (та частково в Широківському районі). Для розуміння ситуації, що склалась на відповідних землях, доцільно зазначити, що в Криворізькому районі була найгірша динаміка створення об'єднаних територіальних громад, і в порівнянні з іншими адміністративно-територіальними одиницями, швидкість і якість добровільного об'єднання окремих сіл та селищ в територіальні громади була вкрай низькою, що, в свою чергу, призвело як до створення декількох потужних ОТГ, так і вкрай слабких та географічно розтягнутих.

На наш погляд, для доцільності пропонування внесення змін до діючого законодавства, потрібно підтвердити наявність існування реальної проблеми неможливості притягнення до відповідальності окремих осіб за незаконний видобуток корисних копалин (загальнодержавного значення), або неефективність існуючого механізму. Ми глибоко переконані, що факт наявності проблеми є очевидним, а необхідність її вирішення в найкоротший термін, є вкрай важливою.

Декларативно, механізм захисту корисних копалин загальнодержавного значення існує в кримінальному законодавстві, але якщо враховувати, що одним із завдань покарання є превентивна або профілактична діяльність, глибокий аналіз судової практики за окремим промисловим регіоном (Криворізький район Дніпропетровської області), на наш погляд, яскраво підтверджує повну неефективність існуючого механізму притягнення до кримінальної відповідальності за незаконний видобуток корисних копалин та необхідність його негайного вдосконалення разом із впровадженням інших правових механізмів, що мають забезпечити захист надр від незаконного видобутку.

Наявність як такої судової практики щодо притягнення до відповідальності осіб, які вчинили кримінальні злочини в сфері екології, в тому числі пов'язаних з незаконним видобутком корисних копалин загальнодержавного значення, у вигляді вироків, що винесені та набрали законної сили, явно недостатньо для констатації факту успішної боротьби з екологічними та природоресурсовими злочинами, що, в свою чергу, вкрай негативно впливає на розвиток малого та середнього бізнесу, окремих галузей економіки, ненадходжень значних коштів до бюджетів різного рівня, та фактично фінансуванню злочинності та розвитку тіньової економіки. Погіршує ситуацію і наявність певної конкуренції між нормами кримінального та адміністративного права [13]. Більше того, значна кількість осіб, що вчиняли і вчиняють злочини, використовують інститут адміністративної відповідальності як певне «рятувальне коло», яке дозволяє уникнути кримінальної відповідальності.

Доцільно також зазначити і той факт, що в результаті реформи органів прокуратури, процесуальне керівництво розслідуванням екологічних злочинів (в тому числі пов'язаних з незаконним видобутком корисних копалин в Кривому Розі і Криворізькому районі) здійснює одна з чотирьох новостворених прокуратур прокуратур, відповідна спеціалізована природоохоронна прокуратура ліквідована, як і окремий структурний підрозділ у вигляді прокуратури Криворізького району [14], що, на думку авторів, має свої негативні наслідки, адже не дає можливість практично готувати високоякісних фахівців з вузьких, але надзвичайно важливих напрямків, якими раніше були фахівці природоохоронних прокуратур. Результативність роботи Криворізької природоохоронної прокуратури (у часи її існування), була однією із найкращих в Україні, при вкрай незначному штаті (від 4-6 співробітників).

Що ж стосується судової реформи [15], то в результаті її незавершеності, Криворізький районний суд Дніпропетровської області продовжує свою роботу як окремий суд, який здійснює судочинство з розгляду злочинів що вчиняються на території Криворізького району. Хоча в практиці зазначеного суду дійсно найбільш цікавими, на наш погляд, є практика розгляду справ за злочинами, відповідальність за які передбачена статтею 240 Кримінального кодексу України «Порушення правил охорони надр» [12].

Відповідно до проаналізованої судової практики за період з 2005 по 2020 рік, Криворізьким районним судом Дніпропетровської області було розглянуто та винесено вироків по 9 кримінальним справам (відповідно до даних Єдиного державного реєстру судових рішень), обвинувачення за якими висувались відповідно до ч. 2 ст. 240 Кримінального кодексу України. Цікавим є і той факт, що в 2020 році не винесено жодного вироку за вказаною кваліфікацією. Хоча загалом по Україні винесено трохи більше однієї тисячі вироків за вказаною кваліфікацією. Напривеликий жаль, такі вирокі відсутні у вказаному суді і за 2021 рік, який ще не завершений. А це в свою чергу підтверджує неефективність роботи не стільки суду, як правоохоронних органів.

Разом з тим, цікавим є і той факт, що жоден вирок не був оскаржений в суді апеляційної інстанції, а на стадії досудового розслідування до жодної особи не застосовувався такий суворий запобіжний захід як тримання під вартою та, відповідно, не було винесено жодного вироку з покаранням у вигляді позбавлення волі. Також при розслідуванні вказаних злочинів та переданих в Криворізький районний суд Дніпропетровської області справ, в них не фігурував жоден правоохоронець чи представник державної влади, хоча об'єктивно зрозуміло, що скоювати злочини, пов'язані з незаконним видобутком корисних копалин загальнодержавного значення, швидко та непомітно, не користуючись підтримкою чи допомогою правоохоронців і можновладців, є сумнівним. Фактично, до кримінальної відповідальності притягались «дрібні» незаконні надкористувачі, які діяли не системно, без прикриття представників правоохоронних органів та органів місцевого самоврядування.

Відсутність же у санкції за ч. 2 ст. 240 Кримінального кодексу України ризику конфіскації знярядь злочину, обладнання чи техніки, за допомогою якої здійснювався незаконний видобуток чи перевезення вже видобутих корисних копалин загальнодержавного значення, взагалі робить фінансові ризики осіб, що здійснюють незаконний видобуток таких корисних копалин, нульовими, а можливий прибуток та шкоду, що спричиняється як навколишньому середовищу та реальному сектору економіки, надзвичайно високою, фактично створюючи відсоток латентності зазначених злочинів близький до 100%. В таких випадках криміналізації мають підлягати не тільки дії з

незаконного видобутку корисних копалин загальнодержавного значення, але і дії осіб, що надають послуги із перевезення незаконно видобутих корисних копалин, навіть якщо останні не приймають участь у самому видобутку. Статус таких осіб потрібно прирівняти до «співучасників», що також призведе до позитивних наслідків для захисту державних інтересів. Цілком ймовірно, що доцільно криміналізувати дії осіб, що будуть купувати чи реалізовувати незаконно видобуті корисні копалини, звісно, у тому випадку, якщо такі особи будуть знати чи здогадуватись про походження корисних копалин, або якщо вони такою інформацією не володіли, але мали про неї здогадуватись, наприклад через низьку ціну, або відсутність документів про походження товару.

Кількість винесених вироків за ч. 2 ст. 240 КК України по окремих областях, за період з 2005–2020 роки.	
Криворізький район (Дніпропетровської області)	9
Дніпропетровська	16
Закарпатська область	25
Львівська область	36
Івано-Франківська	112
Харківська	4
Полтавська	4
АРК	3
Україна (вирок по першій інстанції)	1145

При більш ґрунтовному аналізі вироків (вирок за справою № 177/2183/13-к від 13 вересня 2013 року, № 177/2344/14-к від 19 серпня 2014 року, № 177/2178/15-к від 10 березня 2016 року, № 212/1065/17-к від 16 березня 2017 року), майже скрізь особи, що притягаються до відповідальності, визнають свою провину, висловлюють щире каяття, і, отримавши умовне, мінімальне покарання, не пов'язане з реальним позбавлення свободи, навіть не оскаржують такі вирoki.

Зі всіх вироків, винесених Криворізьким районним судом Дніпропетровської області, тільки в одній справі було встановлено не тільки суму безпосереднього збитку,

спричиненого особою, яка притягається до відповідальності, але і об'єми зіпсованих земель та незаконно здобутих корисних копалин (справа № 177/1728/13-к від 06.09.2013 р.) [16], що, в свою чергу, стало можливим завдяки відомостям, отриманим від підприємства, яке на законних підставах декілька років займалось розробкою родовища каолінових глин. В межах цієї справи було визначено, що внаслідок незаконного видобутку корисних копалин впродовж п'яти років, в межах Павлівського родовища (Криворізький район Дніпропетровської області), було незаконно видобуто більше двадцяти семи тисяч метрів квадратних формовочного піску та знищено більше двох із половиною тисяч метрів квадратних родючого ґрунту. Офіційний дозвіл на розробку цього родовища був оформлений тільки наприкінці 2020 року. Проте така ситуація є виключенням і тільки підтверджує реальну відсутність дієвого механізму притягнення осіб, що займаються незаконним видобутком корисних копалин, до кримінальної відповідальності. Цинізм і масштабність проблеми підтверджується тим, що вище надана інформація по дуже скромному родовищу каолінових глин, це фактично невеликий карер.

Відтак, важко не погодитись із думкою професора Бесчастного Віктора Миколайовича, який наголошує в одній зі своїх робіт, що «одним із основних чинників стрімкого розвитку суспільства є наука. Вона повинна випереджати практику і шукати нові шляхи вдосконалення правового, економічного, науково-технічного, та соціального прогресу, адже наука починається не з фактів, а з проблем і методів їх вирішення» [17]. На сьогодні, правова наука або не може впоратись із зазначеною проблемою. Або шановні законотворці так і не дослухаються до відповідної проблеми, та не бажають використовувати досягнення та пропозиції науки у створенні законів та підзаконних нормативно-правових актів.

Ми переконані, що враховуючи специфіку дослідження та наведені відомості, є обґрунтованим та необхідним здійснення подальшого вдосконалення надрового законодавства, яке суттєво застаріло та не відповідає сучасним реаліям, як в частині видобутку корисних копалин відкритим способом, так і підземним (видобуток вуглеводнів).

У зв'язку із цим, необхідно усвідомити та визнати, що система надрового права вимагає фундаментального корегування,

здійснення ґрунтовних досліджень, наслідком яких має стати розроблення позиції відносно майбутнього інтегрованого законодавства про надра, яке, в свою чергу, буде узгоджене з іншими частинами законодавства.

Відтак, доцільно підтримати позицію Р.С. Кіріна, який зазначає, що «формування Кодексу законів про надра (КЗпН) має виходити зі змісту кодифікованих актів гірничого, геологічного та підземного законодавства, які розроблятимуться у формі відповідних законів, кодексів або складових книг КЗпН» [18]. При здійсненні такої кодифікації, цілком можливо буде побудувати надрове право на фундаменті кодифікації законодавства про надра із прийняттям відповідного природоресурсного кодексу «Кодексу законів України про надра» та його інтеграцією в Екологічний кодекс України.

Тематика та опрацьований матеріал дослідження підкреслюють, що тема проблемних питань притягнення до відповідальності за незаконний видобуток корисних копалин є надзвичайно багатоаспектною, такою, що має прояв абсолютно в різних галузях суспільних відносин. В межах дослідження визначена тільки певна частина проблемних питань. Разом із тим, неможливо не зазначити, що навіть при здійсненні законного видобутку корисних копалин можливі порушення (правопорушення, злочини) в сфері трудових відносин, порушення в галузі здійснення гірничої справи, екологічних нормативів. Все це разом змушує, в першу чергу, рухатись вперед саме науковців різних галузей та напрямків, адже законодавець не зможе прийняти відповідний закон, вдосконалити існуючий механізм, не маючи виваженого та обґрунтованого підґрунтя. В іншому випадку, це призведе до вкрай негативних наслідків та тільки кількісно і якісно посилить існуючі проблеми та їх негативні наслідки абсолютно для всіх галузей.

Окремий науковий пласт досліджень присвячений і правовим питанням видобутку вуглеводнів. Проте тема настільки значна та не характерна промислового регіону Кривого Рогу, що об'єми роботи не дозволяють її розглянути в порівнянні з проблемами притягнення до відповідальності за незаконний видобуток надр (в тому числі незаконний видобуток, що здійснюється відкритим способом). Разом з тим, доцільно зазначити, що з ХХ ст. в США та ЄС присутня концепція захисту «критичної інфраструктури», яка пов'язана із правовим забезпеченням як захисту надр (в першу

чергу вуглеводнів), так і загальною стратегією безпеки держав. Ми, нажаль, не маємо досліджень з питань транскордонних родовищ, і не достатньо досліджуємо окремі питання правового врегулювання як діяльності надрокористувачів, так і створення чи вдосконалення існуючих механізмів захисту інтересів громадян, громад та країни.

Так, в межах критичної інфраструктури розуміються: «системи та об'єкти, фізичні чи віртуальні, настільки життєво важливі для держави, що недієздатність або знищення таких систем або об'єктів підриває національну безпеку, економіку, здоров'я або безпеку населення, або має своїм результатом будь-яку комбінацію з переліченого вище».

Звісно, в наданій роботі досліджена відповідність норм, що встановлюють кримінальну відповідальність за порушення правил охорони надр, а саме порушення встановлених правил використання надр, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля, а також незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення передумовам криміналізації таких діянь, ефективність застосування таких норм безпосередньо з метою припинення незаконних дій надрокористувачів та превентивна ефективність таких норм, їх відповідність вимогам сьогодення, проблемні питання їх ефективного застосування та авторська позиція стосовно доповнення норм діючого законодавства більш дієвими механізмами. Ми опрацювали висновок, що незаконний видобуток корисних копалин загальнодержавного значення не відповідає зазначеній умові, а сама стаття 240 Кримінального кодексу України потребує вдосконалення шляхом доопрацювання, деталізації та конкретизації окремих дій осіб, що здійснюють незаконний видобуток корисних копалин. Сформульована нами авторська позиція полягає в необхідності побудови норми, яка б встановлювала основний склад злочину як матеріальний, з обов'язковим дослідженням під час здійснення досудового слідства як суми спричиненого внаслідок злочину збитку, так і фіксації долі конкретних родовищ корисних копалин, шляхом здійснення землепорядних (інших технічних заходів), які, в свою чергу, дозволять отримувати відомості відносно площі зіпсованих ґрунтів та кількості незаконно видобутих корисних копалин, знищення лісових насаджень та спричинення шкоди водним об'єктам. На сьогоднішній момент, нажаль це не є можливим, і ні

вповноважені державою посадовці, ні науковці, ні громадські діячі чи журналісти, навіть не здогадуються про реальні збитки, які ми всі, як власники надр несемо кожного дня.

Разом із тим, продовжуючи дискусію про подальші і вкрай необхідні зміни в законодавстві, ми вважаємо зазначити, що за доцільне буде обов'язкове надання статусу потерпілого в кримінальних провадженнях по незаконному видобутку корисних копалин саме територіальній громаді в особі органу місцевого самоврядування, на території якого здійснювався незаконний видобуток корисних копалин. Лєвова доля відповідальності покладається саме на органи місцевого самоврядування. Органи місцевого самоврядування, в особі конкретних посадових осіб, обранців громади, можуть в свою чергу бути як реальними захисниками інтересів громади, так і співучасниками відповідних злочинів.

Очевидним також є і той факт, що враховуючи корисливий мотив всіх злочинів, пов'язаних із незаконним видобутком корисних копалин, обов'язкове застосування техніки для видобутку та перевезення, доцільним є розроблення та впровадження швидкої та ефективної процедури накладення арешту на промислове обладнання, автотехніку (вантажівки, екскаватори), із заборонаю перереєстрації такої техніки на інших власників до моменту завершення слідства, але без права вилучення техніки у власника, оскільки в такому випадку це може створити підґрунтя для корупційних взаємовідносин між правоохоронцями та іншими особами, а також маніпулювання нормами закону проти законослухняних надрокористувачів.

Разом з тим, для усунення передумов виникнення або, як мінімум, мінімізації ризиків незаконного видобутку корисних копалин, та враховуючі наявні наукові дослідження вчених в галузі надрокористування, гірничої справи, екологічного та природноресурсового права, вважаємо за необхідне розглянути можливість здійснення комплексної кодифікації законодавства про надра та прийняти Екологічного кодексу України, що дозволить вирішити або суттєво покращити значну кількість інших питань.

У тому випадку, якщо буде посилена роль органів місцевого самоврядування як представників реального власника, тобто народу України, і в певному сенсі посилений захист від «недобросовісної конкуренції» надрокористувачів, що здійсню-

ють діяльність в межах чинного законодавства, то Україна як держава зможе посилити співпрацю з ЄС в сфері охорони навколишнього природного середовища та адаптувати надрове, а, відтак, і екологічне законодавство до стандартів ЄС [19].

При такому комплексному підході не тільки буде суттєво посилено ефективність кримінально-правової відповідальності у випадку незаконного видобутку надр, але і разюча ефективність превентивних дій, мінімізовані ризики корупційних взаємовідносин між особами, що незаконно видобувають корисні копалини, представниками правоохоронних органів та органів державної влади та місцевого самоврядування, врахований міжнародний досвід відносно вирішення проблем судового захисту екологічних прав громадян.

Висновки

З врахуванням реальної практики розгляду відповідних справ Криворізьким районним судом Дніпропетровської області [20; 21], доведена доцільність доповнення диспозиції статті 240 Кримінального кодексу України кваліфікуючою ознакою як вчинення злочину групою осіб (в тому числі за попередньою змовою), та санкції зазначеної статті шляхом доповнення можливого покарання обов'язковим пунктом відносно конфіскації техніки та транспортних засобів, за допомогою яких незаконно видобувались корисні копалини загальнодержавного значення, незалежно від об'ємів видобутого. В такому випадку, частина 2 статті 240 Кримінального кодексу України має бути в такій редакції: «Порушення встановлених правил використання надр, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля, а також незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення групою або організованою групою осіб – караються штрафом від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією обладнання та техніки що використовувалось для видобутку корисних копалин (в тому числі автомобільної, спеціальної, залізничної, іншої)»

Також, саме з врахуванням аналізу судової практики Криворізького районного суду Дніпропетровської області [22; 23], авторами доведена необхідність внесення змін в інші нормативно-правові акти, відповідно до яких органи місцевого

самоврядування при отриманні відомостей про порушення кримінального провадження за кваліфікацією по статті 240 Кримінального кодексу України, в обов'язковому порядку мають взяти відповідне родовище на додатковий контроль, здійснити за рахунок місцевого бюджету землевпорядні роботи по вимірюванню площі об'єкту та здійснювати виїзні перевірки з обов'язковою фотофіксацією на відповідну ділянку не рідше одного разу на місяць. Для ефективної реалізації зазначеного механізму, правоохоронні органи, що будуть здійснювати досудове слідство за відповідними злочинами, в обов'язковому порядку при внесенні відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, мають надсилати повідомлення про початок досудового розслідування до орону місцевого самоврядування, на території якого виявлений факт (факти) незаконного видобутку корисних копалин. В такому випадку, незалежно від строків досудового розслідування, наявності обвинувального чи виправдувального вироку, народ України в особі конкретного органу місцевого самоврядування отримує можливість зафіксувати певні юридичні факти, які в майбутньому дозволять максимально ефективно та оперативно отримувати відомості як про конкретне родовище взагалі, так і вираховувати за допомогою експертних досліджень суму збитків у випадку скоєння аналогічних злочинів в майбутньому. Але у разі збереження прогалів в діючому законодавстві та неефективної роботи правоохоронних органів, ми і далі можемо отримувати вкрай низьку результативність роботи судової інстанції, коли фактично розгляд справи завершується винесенням обвинувального вироку, але санкція, що застосовується, є вкрай малою, відтак, превентивна функція не виконується [24; 25].

Література:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Трофімчук О. М., Коржнев М. М., Яковлев Є. О., Курило М. М. Концептуальні підходи щодо організації моніторингу геологічного середовища і мінеральних ресурсів України в сучасних умовах. *Екологічна безпека та природокористування*. 2018. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjpsK2W4NjvAhVXi1wKHU1vCUMQFjACegQIDhAD&url=http%3A%2F%2Fes->

journal.in.ua%2Farticle%2Fdownload%2F155929%2F155389&usg=AOvVaw1DiErCZk0lcDAOA03sD4H

3. Кодекс адміністративного судочинства України : Науково-практичний коментар / за заг. ред. С. В. Петкова. Київ : «Центр учбової літератури», 2016. 348 с. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7757/komentar_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y

4. Марич Х. Мета та завдання адміністративно-правового механізму забезпечення екологічної безпеки в Україні. *Підприємництво господарство та право*. 2018. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/10/24.pdf>

5. Турлова Ю. А., Поліщук Г. С. Деякі проблемні питання криміналізації незаконного видобутку бурштину. *Науковий вісник Національного гірничого університету*. Дніпро, 2020. № 5. С. 122-129.

6. Марич Х. Співвідношення державної екологічної політики і екологічного законодавства України. *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2019. № 11. С. 187-191.

7. Краснова Ю. А. Правове забезпечення екологічної безпеки в Європейському Союзі. *Південноукраїнський правничий часопис*. Одеса, 2020. № 2. С. 71-77.

8. Природноресурсові кодекси України: Водний, Земельний і Лісовий кодекс України та Кодекс України про надра. Вид. 2-ге, неофіц. / Уклад. І. І. Каракаш ; відп. за вип. Т. Є. Харитоновна. Одеса, 2019. 230 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12452/Prirodoresurs%20Codes%20Karakash.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

9. Гетьман А. П. Правові засади захисту, збереження та поліпшення природних ресурсів у сьомій екологічній програмі ЄС. *Економіка теорія та право*. Кривий Ріг, 2019. № 612. С. 98-109.

10. Андреев А. Механізм правового регулювання суспільних відносин: Окремі аспекти щодо визначення поняття та особливостей. *Підприємство господарство і право*. 2019. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/6/23.pdf>

11. Сірант М. М. Особливості адміністративно-правових гарантій реалізації права на сприятливе навколишнє природне середовище. 2020. DOI: <https://doi.org/10.32847/ln.2020.10-2.10>

12. Кримінальний кодекс України. Офіційний портал Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

13. Зарічанський Б. Про відповідальність за порушення правил охорони або використання надр. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/press-release/704221.html>;

14. Дрьоміною-Волок Н. Реформування прокуратури України: Інституціональний аспект. URL: <https://democracy-reporting.org/ua/public-prosecutors-ukraine/>.

15. Давід Р. Судова реформа в Україні: Що змінилось за три роки. USAID. 2016. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/FAIR_Report_Roman_David_Judges_Survey_2016_UKR.pdf.

16. Єдиний державний реєстр судових рішень. 609. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/33535396>.

17. Бесчастний В. М. Кримінологічне забезпечення злочинності в Україні: монографія. Харків: в справі, 2017. С. 250-251.

18. Кірін Р. С. Предмет надроохоронного права. *Економіка та право*. 2018. № 3. С. 38-48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/espr_2018_3_5.

19. Європейське право навколишнього середовища. БФ «Екоправо-Львів». 2004. URL: http://epl.org.ua/images/pdf/people/EUROPEAN_UNION_ENVIRONMENTAL_LAW.pdf

20. Єдиний державний реєстр судових рішень. 2610. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/53822857>.

21. Єдиний державний реєстр судових рішень. 1309. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/33515126>.

22. Єдиний державний реєстр судових рішень. 1003. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56404510>.

23. Єдиний державний реєстр судових рішень. 3006. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/47652176>.

24. Єдиний державний реєстр судових рішень. 1904. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/40218166>.

25. Єдиний державний реєстр судових рішень. 1710. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/44823764>.